

AGNIESZKA SZPAK

Międzynarodowe prawo humanitarne

Wydawnictwo Naukowe
Uniwersytetu
Mikołaja Kopernika

AGNIESZKA SZPAK

Międzynarodowe prawo humanitarne

Wydawnictwo Naukowe
Uniwersytetu Mikołaja Kopernika

Toruń 2014

Recenzent

dr hab. Elżbieta Karska, prof. UKSW

Opracowanie redakcyjne i korekta

Mirosława Buczyńska

Layout i projekt okładki

Monika Pest

Na podstawie: © puckillustrations – Fotolia.com

ISBN 978-83-231-3293-6

Copyright © by Wydawnictwo Naukowe
Uniwersytetu Mikołaja Kopernika

Toruń 2014

WYDAWNICTWO NAUKOWE
UNIwersytetu MIKOŁAJA KOPERNIKA

Redakcja: ul. Gagarina 5, 87-100 Toruń
tel. (56) 611 42 95, fax (56) 611 47 05
e-mail: wydawnictwo@umk.pl

Dystrybucja: ul. Reja 25, 87-100 Toruń
tel./fax (56) 611 42 38
e-mail: books@umk.pl

www.wydawnictwoumk.pl

Druk i oprawa: Drukarnia WN UMK
ul. Gagarina 5, 87-100 Toruń

Spis treści

Wstęp	15
Rozdział I. Rozwój historyczny międzynarodowego prawa humanitarnego ..	17
1. Prawo do użycia siły (<i>ius ad bellum</i>)	19
2. Kształtowanie się zwyczajowego międzynarodowego prawa humanitarnego	22
3. Pierwsze próby kodyfikacji	24
4. Konferencja pokojowa w Hadze w 1907 roku i okres międzywojenny	27
5. Konwencje genewskie o ochronie ofiar wojny z 1949 roku i Protokoły dodatkowe do nich z 1977 roku	29
Rozdział II. Międzynarodowe prawo humanitarne – pojęcie, cel i podstawowe zasady	33
1. Pojęcie i cel międzynarodowego prawa humanitarnego	35
2. Zakres zastosowania międzynarodowego prawa humanitarnego – pojęcie konfliktu zbrojnego	37
3. Podstawowe zasady międzynarodowego prawa humanitarnego ..	39
3.1. Zasada rozróżniania	43
3.2. Zasada humanitarnego traktowania	46
3.3. Zasada konieczności wojskowej	48
3.4. Zasada proporcjonalności	52

Rozdział III. Ochrona rannych, chorych i rozbitków w międzynarodowym konflikcie zbrojnym	61
1. Poszanowanie i ochrona	63
2. Wyszukiwanie i zbieranie rannych oraz postępowanie ze zwłokami	66
3. Szpitale, inne formacje sanitarne i statki szpitalne	70
4. Personel medyczny i duchowny	74
5. Obowiązki mocarstw okupacyjnych	80
6. Budynki i wyposażenie szpitali i innych formacji	81
7. Transporty sanitarne	82
8. Strefy i miejscowości sanitarne oraz miejscowości niebronione i strefy zdemilitaryzowane	84
9. Znak rozpoznawczy i zasady jego użycia	88
Rozdział IV. Status jeńca wojennego. Przykład zatrzymanych w Guantanamo Bay	95
1. III Konwencja genewska z 1949 roku i I Protokół dodatkowy z 1977 roku	97
1.1. III Konwencja genewska	97
1.2. I Protokół dodatkowy	103
2. Status jeńca wojennego w orzecznictwie Międzynarodowego Trybunału Karnego ds. Zbrodni w b. Jugosławii	109
3. Przykład zatrzymanych w Guantanamo Bay	111
3.1. Stan faktyczny	111
3.2. Zatrzymani w Guantanamo – jeńcy wojenni?	114
Rozdział V. Traktowanie jeńców wojennych	127
1. Ogólna ochrona jeńców wojennych	129
2. Ewakuacja ze strefy walk i przeniesienia jeńców wojennych po ich przybyciu do obozu	133
3. Przesłuchanie	136
4. Pomieszczenia, wyżywienie i odzież jeńców wojennych	138

5. Higiena i opieka lekarska	140
6. Religia, zajęcia intelektualne i fizyczne	143
7. Dyscyplina	144
8. Praca jeńców wojennych	146
9. Zasoby pieniężne jeńców wojennych	150
10. Stosunki jeńców wojennych ze światem zewnętrznym	152
11. Stosunki jeńców wojennych z władzami	156
11.1. Skargi jeńców wojennych na warunki ich życia w niewoli .	156
11.2. Przedstawiciele jeńców wojennych	157
12. Sankcje karne i dyscyplinarne (postanowienia wspólne)	160
13. Sankcje dyscyplinarne	164
14. Postępowanie sądowe	169
15. Zakończenie niewoli	173
15.1. Bezpośrednia repatriacja i leczenie szpitalne w kraju neutralnym (w trakcie działań wojennych)	174
15.2. Zwolnienie i repatriacja jeńców wojennych po zakończeniu działań wojennych	178
16. Centralne i krajowe Biuro Informacji o jeńcach wojennych ...	180
17. Zgony jeńców wojennych	181
Rozdział VI. Status i traktowanie osób cywilnych	187
1. Status osób cywilnych zgodnie z IV Konwencją genewską i I Protokołem dodatkowym	189
2. Status osoby cywilnej w orzecznictwie Międzynarodowego Trybunału Karnego ds. Zbrodni w b. Jugosławii	193
3. Traktowanie osób cywilnych	196
3.1. Zasada ochrony osób cywilnych	196
3.2. Czasowy zakres zastosowania IV Konwencji genewskiej ..	198
3.3. Ogólna ochrona ludności przed niektórymi skutkami wojny	199
3.4. Postanowienia IV Konwencji genewskiej wspólne dla terytoriów stron w konflikcie i terytoriów okupowanych ..	203
3.5. Cudzoziemcy na terytorium jednej ze stron w konflikcie ..	205

Spis treści

3.6. Terytoria okupowane – uregulowania IV Konwencji genewskiej oraz IV Konwencji haskiej	209
3.6.1. Regulamin haski	209
3.6.2. IV Konwencja genewska	211
3.7. Zasady traktowania internowanych osób cywilnych	221
Rozdział VII. Metody i środki prowadzenia działań zbrojnych	229
1. Podstawowe zasady międzynarodowego prawa humanitarnego dotyczące ograniczenia metod i środków walki	231
1.1. Zakaz powodowania niepotrzebnego cierpienia i nadmiernego okrucieństwa	231
1.2. Zasada rozróżniania	232
2. Umowy i inne akty międzynarodowe odnoszące się do metod i środków walki	233
3. Ograniczenia dotyczące środków walki	236
3.1. Rodzaje broni i amunicji zakazane w świetle międzynarodowego prawa humanitarnego	236
3.2. Ograniczenia w używaniu broni dozwolonej	242
3.3. Zakazy i ograniczenia dotyczące metod prowadzenia działań zbrojnych	250
4. Prawne aspekty wojny morskiej – metody i środki walki	259
5. Zbrodnie wojenne dotyczące zakazanych metod i środków walki – Statut MTK	265
Rozdział VIII. Cele wojskowe i dobra cywilne	269
1. Definicja celu wojskowego i obiektu cywilnego	271
2. Cele wojskowe z natury	272
3. Cele wojskowe ze względu na cel	273
4. Cele wojskowe ze względu na użycie	274
5. Cele wojskowe ze względu na rozmieszczenie	274
6. Kontrowersyjne i szczególne przypadki	274
6.1. Mosty	274
6.2. Wycofujące się siły zbrojne	275
6.3. Policja	275

6.4. Systemy podwójnego użycia, np. zapewniający elektryczność dla wojska i ludności cywilnej	275
6.5. Cywilne stacje telewizyjne i radiowe	276
6.6. Siedziby rządowe	276
6.7. Głowa państwa	276
6.8. Fabryki produkujące broń, w których pracują osoby cywilne ..	277
6.9. Ludzkie tarcze	277
Rozdział IX. Konflikty zbrojne o charakterze międzynarodowym	281
1. Wspólny art. 3	283
2. II Protokół dodatkowy z 1977 roku	285
2.1. Materialny zakres zastosowania	285
2.2. Osobowy zakres zastosowania i humanitarne traktowanie ..	286
2.3. Traktowanie osób pozbawionych wolności	287
2.4. Gwarancje sprawiedliwego procesu	289
2.5. Ranni, chorzy i rozbitkowie oraz ochrona personelu medycznego i duchownego	291
2.6. Ochrona medycznych formacji i środków transportu oraz znak rozpoznawczy	292
2.7. Poszukiwania	292
2.8. Ochrona ludności cywilnej i dóbr cywilnych	292
3. Inne akty prawne mające zastosowanie do międzynarodowych konfliktów zbrojnych	294
4. Erozja podziału na międzynarodowe i międzynarodowe konflikty zbrojne	295
5. Studium MKCK na temat zwyczajowego międzynarodowego prawa humanitarnego	297
Rozdział X. Udział dzieci w konfliktach zbrojnych	301
1. Zakaz bezpośredniego udziału dzieci w konfliktach zbrojnych ..	303
2. Status prawny tzw. dzieci-żołnierzy	307
3. Ewakuacja dzieci	310
4. Orzeczenie MTK w sprawie <i>Lubangi</i>	312

Rozdział XI. Ochrona dóbr kultury w świetle międzynarodowego prawa humanitarnego	317
1. Zasada ogólna	319
2. Podstawowe akty prawnomiędzynarodowe dotyczące ochrony dóbr kultury	319
3. Regulamin haski i IX Konwencja haska z 1907 roku	320
4. Konwencja haska z 1954 roku	321
4.1. Pojęcie dóbr kulturalnych	321
4.2. Ochrona dóbr kulturalnych w rozumieniu Konwencji haskiej	322
5. Międzynarodowy znak ochrony dóbr kulturalnych	324
6. Ochrona specjalna dóbr kulturalnych	324
7. Ochrona wzmocniona – II Protokół do Konwencji haskiej ...	327
8. I Protokół do konwencji haskiej z 1954 roku	330
9. I Protokół dodatkowy z 1977 roku	330
10. II Protokół dodatkowy z 1977 roku	331
11. Odpowiedzialność karna za naruszenia ochrony dóbr kultury ..	332
Rozdział XII. Ochrona środowiska naturalnego w czasie konfliktu zbrojnego .	335
1. Zasada ogólna	337
2. ENMOD	337
3. I Protokół dodatkowy z 1977 roku	340
4. Różnice między ENMOD a I Protokołem dodatkowym	341
5. Inne ważne instrumenty prawnomiędzynarodowe	342
6. Wewnętrzne konflikty zbrojne	343
7. Kazus Iraku – niszczenie szybów naftowych w Kuwejcie (1990–1991)	344
Rozdział XIII. Mechanizmy wdrażania i kontroli przestrzegania międzynarodowego prawa humanitarnego	347
1. Wprowadzenie	349
2. Poszczególne środki kontroli przestrzegania międzynarodowego prawa humanitarnego	350

2.1. Mocarstwa opiekuńcze	350
2.2. Działalność substytutów (MKCK i innych bezstronnych organizacji humanitarnych)	356
2.3. Międzynarodowa Komisja dla Ustalania Faktów (MKUF) ..	358
2.4. Śledztwo	360
2.5. Doradcy prawni w siłach zbrojnych	361
2.6. Współpraca z ONZ	362
2.7. Upowszechnianie międzynarodowego prawa humanitarnego ..	365
Rozdział XIV. Karanie zbrodni międzynarodowych	371
1. Konwencje genewskie i Protokoły dodatkowe do nich	373
2. Konwencje haskie	376
3. Traktat wersalski i „farsa lipska”	376
4. II wojna światowa oraz procesy norymberski i tokijski	378
5. Międzynarodowe trybunały karne <i>ad hoc</i> – MTKJ i MTKR ...	381
6. Międzynarodowy Trybunał Karny	385
7. Trybunały mieszane	394
8. Karanie sprawców zbrodni wojennych popełnianych podczas niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych	397
Rozdział XV. Powiązanie pomiędzy prawem międzynarodowym praw człowieka a międzynarodowym prawem humanitarnym	407
1. Różnice między prawami człowieka a międzynarodowym prawem humanitarnym	409
2. Podobieństwa między prawami człowieka a międzynarodowym prawem humanitarnym	409
3. Rezolucje Zgromadzenia Ogólnego ONZ – lata 60. i 70. XX wieku	410
4. Orzecznictwo Międzynarodowego Trybunał Sprawiedliwości ..	411
5. Mechanizm derogacji z konwencji praw człowieka	412

Wstęp

Oddawana do rąk czytelników publikacja powstała głównie z myślą o studentach prawa, stosunków międzynarodowych i wojskoznawstwa. Może się ona jednak okazać przydatna dla studentów kierunków pokrewnych lub dla każdej osoby zainteresowanej międzynarodowym prawem humanitarnym i problematyką konfliktów zbrojnych. Do napisania tej książki przyczynił się fakt prowadzenia przeze mnie wykładu z międzynarodowego prawa humanitarnego oraz konwersatoriów z tego zakresu. W związku z tym mam nadzieję, że ta publikacja znajdzie zainteresowanie i uznanie między innymi wśród studentów uczęszczających na wykład i konwersatoria.

Celem publikacji jest przedstawienie podstawowych i najważniejszych zagadnień z zakresu międzynarodowego prawa humanitarnego w sposób przystępny oraz na tyle dokładny i szczegółowy, aby czytelnik był w stanie zapoznać się z zagadnieniami podstawowymi bez konieczności sięgania po dodatkowe pozycje. Natomiast w zakresie analiz bardziej szczegółowych i konkretnych problemów, w tym wspólnych zagadnień stosowania międzynarodowego prawa humanitarnego, w wykazie literatury kończącej każdy rozdział, zaproponowałam pozycje przydatne dla uzupełnienia i pogłębienia wiedzy czytelnika na dany temat. Przyjęłam, że najbardziej wygodna dla czytelnika będzie konwencja monografii bez obszernych przypisów, dlatego świadomie z nich zrezygnowałam na rzecz wskazania w tekście głównym lub w wykazie literatury na końcu rozdziału odpowiednich źródeł i prac.

Wstęp

Podczas pisania monografii wykorzystałam literaturę polską i obcojęzyczną oraz teksty źródłowe w postaci różnorodnych konwencji z zakresu międzynarodowego prawa humanitarnego. Opieram się także na moich wcześniejszych publikacjach, które zostały wyszczególnione na końcu każdego rozdziału.

Chciałabym serdecznie podziękować Recenzentce Pani Profesor Elżbiecie Karskiej za cenne i bardzo pomocne uwagi i zalecenia, dzięki którym ta książka uzyskała swój ostateczny kształt oraz za życzliwość.

Przekazywana do rąk czytelników książka obejmuje stan prawny na dzień 10 września 2014 roku.